

Program proti šikanování

ZŠ Želešice

1. Charakteristika šikanování

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

2. Podoby šikany

- **Přímá** šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, vyhružky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).
- **Nepřímá** šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.
- Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. **kyberšikana**, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí.

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu.

Stádia šikanování:

1. stádium: zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

2. stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity - například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

3. stádium (klíčový moment): vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro“. Tito širitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nevhodnější oběti. V počátku se stávají jejich obětmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

4. stádium: většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

5. stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

3. Odpovědnost školy

- (1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 5651/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.
- (2) Škola má nastavena konkrétní a srozumitelná pravidla chování ve Školním řádu, která jsou specificky vztahena mj. k projevům šikany. Součástí Školního řádu a Řádu učebny ICT jsou rovněž pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). V neposlední řadě

Školní řád nastavuje důsledky za porušení pravidel u žáků. Ze strany pedagogů je důležité rozlišování závažnosti jejich porušení. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování a důsledky za nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky.

(3) Přestože žádný zákon neklasifikuje šikanu samotnou jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat jejich skutkovou podstatu, např.:

- protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako **přestupek** dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.
- závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty **trestných činů** dle zákona č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů: proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; a také o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.
- motivuje-li šikanu např. zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku)
- ani kyberšikanu samotnou nevnímá zákon jako trestní věc, avšak také její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku); účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku); porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku); porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku); pomluva (§ 184 trestního zákoníku); šíření pornografie (§ 191 trestního zákoníku, tzv. sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 trestního zákoníku, tzv. sexting)

(4) Škola jako právnická osoba či jakákoli fyzická osoba (pedagogický pracovník i ostatní zaměstnanci školy), které by byl znám případ šikanování a nepřijala by v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§368, 367 trestního zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat i v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazít, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán.

Ředitel školy odpovídá za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí dle Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MŠMT-21149/2016) a dle komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010 -28 součástí Minimálního preventivního programu školy.

Ředitel školy zajišťuje:

- vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č.317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariéřním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 12/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
- v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami a na akcích pořádaných školou. Dohled pedagogických pracovníků nad žáky zajišťuje především v prostorách, kde by k šikanování mohlo docházet.
- aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování či možnost šikany zcela popírat.

Úkoly pedagogických pracovníků:

- Vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech respektujících identitu a individualitu žáka.
- Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu a individualitě druhého člověka.
- Posilují dovednosti řešit problémy bez agrese, odmítat násilí a zneužívání moci v jakékoli podobě.
- Vnímají vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce.
- Vystupují spravedlivě s maximálním pedagogickým taktem a empatií.
- Podporují silné stránky žáků, jejich prosociálnost a kooperaci.

Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům ovlivňují chování samotných žáků.

4. Organizace a řízení

Otázka prevence šikany a její minimalizace úzce souvisí s dobrou komunikací jednotlivých pracovníků školy. Organizace chodu školy musí umožňovat častou a pružnou komunikaci o problémových jevech.

Komunikace :

1. Pravidelně – na pedagogických poradách informovat o případném podezření výskytu šikany
2. Průběžně – kdokoliv z pracovníků, kteří si všimnou příznaků nezdravých vztahů a nevhodného chování k některému z žáků, neprodleně to sdělí tříd. učitelé a metodikovi prevence (případně i vychovatelce) a vedení školy. Následuje zostřené sledování vytipovaných žáků a komunikace o jejich projevech.
  - 1.-3. stupeň šikany řeší většinou škola svépomocí, k řešení vyšších stupňů bude přizván odborník
3. Akutně – výjimku tvoří tzv. výbuch skupinového násilí, kdy zásah i šetření musí proběhnout zcela bezodkladně, nejlépe postoupením případu přítomným vyučujícím či zaměstnancem školy některé z osob užšího realizačního týmu. Kvůli ohrožení oběti nelze čekat na odborníka. Zajištění situace po stránce bezpečnosti a prošetření akutního případu je provedeno ihned, což umožní potřebné změny v rozvrhu tříd/y či dohledu příslušných pedagogů.
4. Dotahování – po vyřešení případu shrnout postupy a výsledek řešení – poučení pro celý pedagogický sbor.
  - !! Po celou dobu řešení šikany škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí a ukazuje, že je toto téma považováno za vážné.

5. Složení užšího realizačního týmu:

Třídní učitel (TU)

Školní metodik prevence (ŠMP) – Mgr. Veronika Musilová

Výchovný poradce (VP) – Mgr. Dana Kadlčíková

Vedení školy – Mgr. Dagmar Fránková (ředitelka) a Mgr. Jana Cacková (zástupce ředitele)

6. Prevence šikanování ve škole

Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli. Při efektivní realizaci prevence šikanování usilujeme o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporujeme solidaritu a tolerance
- podporujeme vědomí sounáležitosti
- posilujeme a vytváříme podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňujeme spolupráci mezi dětmi a rozvíjíme jejich vzájemný respekt
- rozvíjíme jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince

7. Preventivně výchovná činnost žáků

S třídními kolektivy se pracuje na rozvoji pozitivních mezilidských vztahů. Za jejich rozvoj odpovídají především třídní učitelé, kteří dle možností a konkrétní situace ve třídách najdou

odpovídající organizační formy (třídnické hodiny, výuka v jednotlivých předmětech, lyžařský výcvikový kurz, exkurze, výlety, projektové dny, akce pořádané školou).

Žáci vědí, co je a co není šikana a jak se zachovat, když se v jejich blízkosti objeví. Třídní učitelé se zaměřují na činnosti rozvíjející pozitivní vztahy a provádějí zpětnou vazbu uplynulého období.

8. Prevence ve výuce

Všichni učitelé vnímají důležitost vytváření bezpečného prostředí. Kromě práce v rámci svého předmětu se soustředí na rozvoj pozitivních vztahů. Umožňují rozvoj spolupráce i zpětnou vazbu. Žáci by se měli umět při skupinové práci slušně vyjadřovat a respektovat názory druhých. Nepracujeme pouze s jednotlivci, ale s dynamikou celého třídního kolektivu. Učitelé se snaží vyhnout technikám a metodám, které neúčelně vytvářejí či zvyšují napětí a následně vytvářejí potřebu uvolnit (vybít si) negativní energii např.:

- srovnávání jednotlivých žáků a tříd
- ironizování, zesměšňování
- nenaplněné hrozby, častý křik
- vytváření stresového prostředí při učení

9. Prevence ve školním životě mimo vyučování

Jedná se především o prevenci o přestávkách. Dohledy musí se zvýšenou intenzitou sledovat riziková místa jako např. chodby, WC, schodiště, třídy se zavřenými dveřmi během přestávky, školní hřiště, tělocvičnu, šatny v přízemí i u tělocvičny či druhou místnost ve ŠD.

10. Spolupráce s rodiči

Škola se snaží systémově spolupracovat s rodiči těmito prostředky:

- vzájemné informování (škola – rodiče, rodiče – škola)
- spolupráce při řešení problémů
- třídní schůzky pravidelné i mimořádné
- hovorové a konzultační hodiny, příp. soukromě domluvené schůzky
- dny otevřených dveří
- OSRPŠ, Školská rada

Škola zajišťuje telefonicky či e-mailem bezodkladné informování rodičů v případě, že se jejich dítěte jakkoli týká šikana – oběť / agresor / práce se zasaženou třídou.

S náhodnými sděleními od rodičů škola pracuje citlivě, k problémům přistupuje individuálně a snaží se zabezpečit šetrné ověření získaných informací či podezření s cílem vyřešit problém bez zbytečných průtahů.

